

**PREZES
URZĘDU OCHRONY
KONKURENCJI I KONSUMENTÓW
MAREK NIECHCIAŁ**

Bydgoszcz, dnia 21 grudnia 2017 r.

**Sąd Rejonowy dla Warszawy-
Mokotowa w Warszawie**
I Wydział Cywilny
ul. Ogrodowa 51A
00-873 Warszawa

Powód:

(...)

Pozwana:

Aegon Towarzystwo Ubezpieczeń na
Życie S.A.
(...)

RBG-644-44/17/PD
Sygnatura akt I C 3590/17

**Stanowisko Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów
zawierające istotny pogląd dla sprawy**

Stosownie do przepisu art. 31d ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 229 ze zm.) „Prezes Urzędu jeżeli uzna, że przemawia za tym interes publiczny, przedstawia sądowi istotny dla sprawy pogląd w sprawach dotyczących ochrony konkurencji i konsumentów”. W związku z powyższym, działając na podstawie art. 31d ww. ustawy, Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (**dalej także: Prezes UOKiK, Prezes Urzędu**) przedstawia sądowi istotny pogląd dla przedmiotowej sprawy.

Niniejsza sprawa dotyczy problemu niedozwolonych postanowień umownych określających opłaty, jakie na mocy ogólnych warunków ubezpieczenia są przez zakłady ubezpieczeń pobierane od konsumentów w związku z rozwiązaniem przez nich umów ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym (dalej także: **umowa ubezpieczenia z ufk**) przed określonym w OWU terminem. Skutki społeczne dotyczące pobierania przez zakłady ubezpieczeń rażąco wygórowanych opłat w związku z rezygnacją z umowy ubezpieczenia na życie z ufk, uzasadniają przesłankę występowania Prezesa UOKiK w tych sprawach w granicach interesu publicznego. Niniejszą sprawę należy uznać za spełniającą kryteria sprawy dotyczącej ochrony konsumentów, gdyż jest ona związana z postanowieniami umownymi stosowanymi w relacjach przedsiębiorcy - zakładu ubezpieczeń z konsumentami.

W świetle tych okoliczności, a także biorąc pod uwagę wiedzę i doświadczenie Prezesa UOKiK z zakresu ochrony konsumentów, w szczególności fakt, że Prezes Urzędu w latach 2014 - 2016 wydawał decyzje związane z warunkami ubezpieczeń na życie i dożycie z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi, które dotyczyły wypłacanych wartości wykupu, opłat likwidacyjnych lub opłat równoważnych pobieranych w sytuacji przedterminowego rozwiązania umowy ubezpieczenia na życie i dożycie z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi, Prezes Urzędu uznał za zasadne i konieczne przedstawienie istotnego poglądu w niniejszej sprawie, sformułowanego w związku z wnioskiem Powoda.

Sprawę prowadzi:
Piotr Dorawa - radca prawny

Przedstawiając niniejszy pogląd, Prezes Urzędu pragnie poczynić istotne zastrzeżenie, że stanowisko jakie formułuje w tej sprawie opiera się na określonym stanie faktycznym i prawnym oraz wniosku, jaki Powód skierował do Prezesa Urzędu i z tego względu ocena prawna przedstawiona w niniejszym poglądzie przez Prezesa Urzędu nie może stanowić odniesienia dla innych spraw.

Uzasadnienie

Pogląd przedstawiany w niniejszej sprawie wyrażany jest w oparciu o:

1. Wniosek o wydanie istotnego poglądu w sprawie z dnia (...);
2. Ogólne warunki ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym Aegon Indywidualny Plan Finansowy Alfa ETF (EFW-OWU-0911);
3. Załącznik do Ogólnych warunków ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym - AEGON Indywidualny Plan Finansowy Alfa ETF o oznaczeniu EFW-OWU-0911 (EFW-ZAL-1211);
4. Polisa nr EFW1001603;
5. Aneks do umowy ubezpieczenia na życie z UFK AEGON Indywidualny Plan Finansowy Alfa ETF;
6. Pozew o zapłatę z dnia 09 sierpnia 2017 r.;
7. Odpowiedź na pozew z dnia 4 października 2017r.

1. Stan faktyczny

W dniu (...) Sąd Rejonowy dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie skierował do Prezesa UOKiK wniosek o przedstawienie istotnego poglądu w sprawie o sygnaturze I C 3590/17 toczącej się przed Sądem Rejonowym dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie, dotyczącej zwrotu kwoty (...) pobranej przez Aegon Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie S.A. z siedzibą w Warszawie (dalej: **Powód, Spółka, Aegon lub przedsiębiorca**) w związku z rozwiązaniem przez Powoda umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym zawartej na podstawie wzorca pn. „Ogólne warunki ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym Aegon Indywidualny Plan Finansowy Alfa ETF” - dalej: **OWU**, w tym w szczególności przedstawienie poglądu, *czy postanowienie umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, ukształtowane aneksem do umowy ubezpieczenia, zawartym pomiędzy ubezpieczycielem a konsumentem w celu wykonania przez ubezpieczyciela decyzji wydanej przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 28 grudnia 2015r. nr RBG-14/2015, przewidujące uprawnienie ubezpieczyciela do pobrania od konsumenta opłaty za dystrybucję w określonej w decyzji wysokości może stanowić przedmiot kontroli sądu powszechnego w postępowaniu wszczętym przez konsumenta o zapłatę kwoty stanowiącej równowartość opłaty pobranej na podstawie tak ukształtowanego postanowienia, a jeżeli tak - czy postanowienie takie może zostać uznane za niedozwolone postanowienie umowne w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. ze względu na przyjętą przez strony dopuszczalność pobrania takiej opłaty oraz ze względu na ustaloną przez nie wysokość.*

Sąd odnosi się we wniosku do opłaty dystrybucyjnej, jednak porównanie treści wniosku z załączoną do wniosku dokumentacją w tym, w szczególności ze złożonym pozewem i odpowiedzią na pozew wskazuje, iż sprawa dotyczy nie zwróconej przez Pozwaną a pobranej w pierwszym roku opłacania składek opłaty warunkowej. Niniejszy pogląd będzie się zatem odnosił do opłaty warunkowej wynikającej z treści OWU.

Umowa ubezpieczenia z ufk obowiązywała strony od dnia (...) Dnia (...) strony zawarły aneks dotyczący zmiany zasad ustalania wysokości opłaty związanej z rozwiązaniem umowy przed określonym terminem, którego podpisanie zostało zaoferowane Powodowi przez Pozwaną w wykonaniu decyzji zobowiązującej Prezesa UOKiK nr RBG-14/2015 z dnia 28 grudnia 2015 r. (dalej także: **Decyzja, Decyzja zobowiązująca**).

Następnie w dniu (...) doszło do rozwiązania umowy ubezpieczenia z ufk, a wartość rachunku ubezpieczeniowego wyniosła (...). Od tej kwoty Pozwana pobrała opłatę likwidacyjną w wysokości (...) oraz kwotę (...) tytułem zwrotu części pobranej opłaty warunkowej (docelowo wartość tej opłaty wyniosłaby (...)) wypłacając na rzecz Powoda kwotę w wysokości (...) (odliczono ponadto kwotę pobranego zryczałtowanego podatku dochodowego od osób fizycznych). Pismem z dnia (...) Powód wezwał Pozwaną do zwrotu pozostałej kwoty pobranej tytułem opłaty warunkowej. Pozwana odmówiła wpłaty tej kwoty.

W niniejszej sprawie Powód żąda zwrotu kwoty (...) wraz z odsetkami, opierając swoje powództwo na zarzucie, że postanowienia określające zasady naliczania i wysokość opłaty warunkowej stanowią niedozwolone postanowienia umowne w rozumieniu art. 385¹ § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (tekst. jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 380 ze zm., dalej także: k.c.).

W tym miejscu Prezes Urzędu wskazuje, że opinia wyrażona w niniejszym istotnym poglądzie stanowić będzie wyłącznie analizę treści zakwestionowanych postanowień w świetle art. 385¹ k.c., w tym wystąpienia możliwych skutków w przypadku uznania ich za abuzywne w związku z zawarciem aneksu na zasadach wskazanych w ww. Decyzji.

2. Treść postanowień Ogólnych Warunków Ubezpieczenia określających wartość wykupu

Zgodnie z postanowieniami OWU na podstawie których Powód zawarł umowę z Pozwaną *Opłata warunkowa jest ustalana procentowo w stosunku do Składki regularnej, naliczana i pobierana od każdej zapłaconej Składki Regularnej należnej za pierwszy Rok Polisowy przed przeliczeniem na Jednostki Uczestnictwa UFK Alfa ETF. (§ 17 ust. 6 OWU)*

Wysokość Opłaty Warunkowej określona została w pkt 13 Załącznika do Ogólnych warunków ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym - AEGON Indywidualny Plan Finansowy Alfa ETF o oznaczeniu EFW-OWU-0911 (EFW-ZAL-1211) oraz w Polisie nr EFW1025064. Zgodnie z tymi postanowieniami *Opłata warunkowa wynosi 99% Składki Regularnej należnej za okres 1. Roku Polisowego. Po upływie Pierwszego Okresu Inwestycji, na rzecz Ubezpieczającego, jest wypłacana Premia określona w Ogólnych Warunkach Ubezpieczenia w kwocie odpowiadającej pobranej opłacie warunkowej.*

Aegon pobiera także Opłatę likwidacyjną, która, zgodnie z § 17 ust. 4 OWU jest *ustalana kwotowo i pobierana z Subkonta Składek Regularnych od Drugiego Roku Polisowego do końca Pierwszego Okresu Inwestycji, poprzez umorzenie odpowiedniej liczby Jednostek Uczestnictwa UFK Alfa ETF, przed Całkowitą Wypłatą, w razie ograniczenia ochrony ubezpieczeniowej, o którym mowa w § 10 ust. 4 (OWU), oraz wygaśnięcia Umowy Ubezpieczenia w sytuacjach wskazanych w § 22 ust. 1 pkt. 3) i 5).*

Zgodnie z Polisą *Opłata likwidacyjna jest pobierana od 2. Roku Polisowego do końca Pierwszego Okresu Inwestycji w wysokości 500 zł albo wartości Subkonta Składek Regularnych, jeżeli Wartość Subkonta Składek Regularnych jest niższa niż 500 zł.*

3. Decyzja Prezesa Urzędu z dnia 28 grudnia 2015 r. nr RBG-14/2015

W związku z wydaniem przez Prezesa Urzędu wobec Aegon Decyzji zobowiązującej zostało uprawdopodobnione stosowanie praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów polegających m.in. na stosowaniu we wzorcach umów ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym przy produktach o nazwach:

a) Indywidualny Plan Finansowy Alfa ETF;

b) Indywidualny Plan Finansowy Alfa-ETF 10;

postanowień umownych określających Opłatę warunkową, która jest pobierana od każdej składki ubezpieczeniowej (Składki Regularnej) wpłaconej przez pierwszy rok trwania umowy i w następstwie czego pomniejszone zostają wypłacane konsumentom środki pieniężne w sytuacji wygaśnięcia umowy w Pierwszym Okresie Inwestycji, co może

stanowiąc czyn nieuczciwej konkurencji określony w art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 1993r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (t.j. Dz. U. z 2003 r. Nr 253, poz. 1503 ze zm.), które to działanie w konsekwencji mogło stanowić naruszenie art. 24 ust. 1 i 2 pkt 3 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów.

Wśród umów, wobec których Pozwana zobowiązała się do stosowania wynikających z Decyzji nowych zasad wyliczania wartości wykupu znalazły się obowiązujące w dniu uprawomocnienia się decyzji umowy zawarte na podstawie wzorca Ogólne warunki ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym - AEGON Indywidualny Plan Finansowy Alfa ETF (EFW-OWU-0911) wraz z następującymi załącznikami: EFW-ZAL-0911; EFW-ZALP-0911; EFW-ZALV-0911; EFW-ZAL-1211; EFW-ZALP-1211; EFW-ZALV-1211; EFW-ZAL-1013; EFW-ZALP-1013; EFW-ZALV-1013; EFW-ZAL-0415; EFW-ZALP-0415; EFW-ZALV-0415. Zgodnie z treścią Decyzji Aegon zobowiązany był przesłać każdemu ubezpieczającemu, z którym Spółka miała zawartą umowę ubezpieczenia na życie z ufk w oparciu m.in. o wzorzec umowy, o którym mowa wyżej oraz od których Opłata warunkowa została faktycznie pobrana, oferty zawarcia umowy zmieniającej treść umowy ubezpieczenia na życie z ufk - w postaci aneksu do tej umowy wraz z komunikatem zawierającym informację o tym, że zawarcie aneksu do umowy nie wyłącza ani nie ogranicza uprawnień konsumenta do dochodzenia na drodze cywilnoprawnej dalej idących roszczeń dotyczących wysokości opłat pobieranych w przypadku całkowitego lub częściowego wykupu wartości polisy.

Zgodnie z ww. aneksem, w razie rozwiązania umowy wskutek jej wypowiedzenia przez konsumenta albo wygaśnięcia umowy wskutek nieopłacenia kolejnych składek regularnych albo wskutek dokonania całkowitego wykupu - przed upływem terminu, po którym konsument nabywa prawo do uzyskania premii - Aegon ma wypłacać konsumentom, ponad kwotę należną zgodnie z dotychczasową treścią umowy, kwotę stanowiącą różnicę pomiędzy kwotą Opłaty warunkowej, pobranej zgodnie z pierwotną treścią umowy a nową, obniżoną wartością tej opłaty wynoszącą odpowiednio: 28% zapłaconej składki pierwszorocznej - w razie rozwiązania lub wygaśnięcia umowy w pierwszym roku jej obowiązywania, albo 56% zapłaconej składki pierwszorocznej - w pozostałych przypadkach, chyba że umowa ubezpieczenia przewiduje rozwiązanie korzystniejsze dla konsumenta.

Celem wydania decyzji administracyjnej była ochrona interesu publicznego poprzez zapobieżenie uprawdopodobnionym naruszeniom zbiorowych interesów konsumentów i zmniejszenie negatywnych skutków stosowanej praktyki. **Wydanie przez Prezesa Urzędu Decyzji nie uniemożliwia konsumentom podjęcia odpowiednich kroków zmierzających do zabezpieczenia ich prywatnych interesów majątkowych z następujących względów.**

Po pierwsze, **wyrażenie przez Prezesa Urzędu zgody na przyjęcie zobowiązania Pozwanego** do dobrowolnego zaniechania stosowania niedozwolonej praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów i usunięcia skutków tej praktyki, które doprowadziło do wydania decyzji Nr RBG-14/2015 **nie może być rozumiane jako przyzwolenie Prezesa Urzędu na zastąpienie skutków dotychczasowych praktyk skutkami wynikającymi z Decyzji.** Tego typu interpretacja byłaby sprzeczna z prawem. W tym miejscu należy wskazać, że Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej stanął na stanowisku, że **organ orzeczniczy nie jest uprawniony do zmiany treści abuzywnych postanowień umownych.** W wyroku TSUE z dnia 14 czerwca 2012 r., sygn. akt C-618/10; Banco Español de Crédito SA vs Joaquín Calderón Camina, pkt 65 Trybunał stwierdził, iż tego rodzaju uprawnienie przyczyniłoby się do wyeliminowania zniechęcającego skutku wywieranego na przedsiębiorców poprzez zwykły brak stosowania takich nieuczciwych warunków wobec konsumentów. Problematyka ta została również szeroko omówiona przez Trybunał w wyroku z dnia 30 kwietnia 2014 r., sygn. akt C-26/13; Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai vs OTP Jelzálogbank Zrt, pkt 79, w której Trybunał wskazał, że „gdyby sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w takich umowach, uprawnienie takie mogłoby zagrażać realizacji długoterminowego celu ustanowionego w art. 7 dyrektywy 93/13. Uprawnienie to przyczyniłoby się bowiem do wyeliminowania zniechęcającego skutku wywieranego na przedsiębiorców poprzez zwykły brak stosowania

takich nieuczciwych warunków wobec konsumentów, ponieważ wciąż byliby oni skłonni do stosowania rzeczonych warunków ze świadomością, że nawet gdyby miały one zostać unieważnione, to umowa może jednak zostać uzupełniona w niezbędnym zakresie przez sąd krajowy, tak aby zagwarantować w ten sposób interes rzeczonych przedsiębiorców”. Cytowany powyżej fragment uzasadnienia wyroku TSUE z dnia 30 kwietnia 2014 r. sygn. akt C-26/13, Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai vs OTP Jelzálogbank Zrt, zwraca uwagę na fakt, że **klauzule abuzywne powinny wiązać się z odstrasającym dla przedsiębiorcy efektem, również kosztem interesów przedsiębiorców**. O tym, że przyjęcie odstraszącego efektu klauzul jest istotne, mówi również doktryna. Jak wskazuje J. Czabański „ustawodawca europejski, konstruując przepisy dyrektywy 93/13 celowo wprowadził przepis bezskuteczności nieuczciwych warunków umownych wobec konsumenta, z jednoczesnym obowiązkiem wykonywania umowy zgodnie z pozostałymi jej zapisami. Taki skutek może być oczywiście bardzo dotkliwy ekonomicznie dla przedsiębiorcy, który nigdy by nie chciał zawrzeć takiej umowy, gdyby wiedział, że nieuczciwy warunek zapewniający mu korzyści ekonomiczne zostanie z umowy wyeliminowany. Jednak skutek ten został celowo przewidziany przez ustawodawcę i ma wywierać odstraszący efekt na przedsiębiorców, którzy chcieliby stosować zakazane postanowienia. Jeżeli jedynym skutkiem miałyby być powrót do uczciwych warunków, to jest oczywiste, że przedsiębiorca nic by nie ryzykował stosując warunki nieuczciwe - co najwyżej w niektórych przypadkach - po kontroli sądowej - musiałby wrócić do warunków uczciwych. Ustawodawca europejski celowo więc wprowadził skutek bezskuteczności, tak aby pokazać przedsiębiorcy, że naruszanie interesów konsumenta może go dużo kosztować finansowo. Również i polska doktryna jednoznacznie przesądza o skutku w postaci bezskuteczności postanowienia i to bez względu na jego ekonomiczną doniosłość dla przedsiębiorcy” (tak: J. Czabański, Glosa do wyroku SN z 14 maja 2015 r., Palestra 1-2/2016).

Po drugie, możliwość dochodzenia przez konsumentów dalszych roszczeń przed sądami znajduje oparcie w orzecznictwie dotyczącym decyzji zobowiązujących Prezesa Urzędu. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 23 lipca 2008 r., sygn. III CZP 52/08 przesądził, że **decyzja zobowiązująca Prezesa Urzędu nie może stanowić prejudykatu** w sprawie wytoczonej przez konsumenta przeciwko przedsiębiorcy, wobec którego decyzja ta została wydana ze względu na to, że decyzja taka jedynie uprawdopodobnia stosowanie przez przedsiębiorcę bezprawnej praktyki. Stanowisko Sądu Najwyższego należy odnieść zarówno do postępowań prowadzonych przez Prezesa Urzędu w sprawach naruszenia zasad konkurencji, jak i naruszenia zbiorowych interesów konsumentów. Należy podkreślić jednocześnie, że stanowisko Sądu Najwyższego o braku prejudycjalnego charakteru decyzji zobowiązującej Prezesa Urzędu jest aprobowane w literaturze (por. glosy aprobujące A. Jurkowska-Gomułka, M. Sieradzka, R. Poźdżik - publikowane w LEX/el., a także D. Miąsik (w:) T. Skoczny (red.) Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów - komentarz, Warszawa 2009, s. 1059). Postępowanie przed Prezesem Urzędu zakończone wydaniem decyzji zobowiązującej ma zatem charakter autonomiczny względem postępowania cywilnego. Jak wskazał Sąd Najwyższy wynika to z tego, że: „inny jest przedmiot ochrony w postępowaniu administracyjnym «przed Prezesem UOKiK», a inny w postępowaniu przed sądem cywilnym”, „Odmiennosc celów realizowanych w ramach postępowania przed sądem oraz przed organami ochrony konkurencji i konsumentów skłania do wniosku, że postępowania te powinny być od siebie niezależne, przynajmniej co do zasady. W szczególności fakt, że z punktu widzenia interesu publicznego korzystniejsze może być wydanie decyzji opartej na art. 11a ustawy, niż ostateczne rozstrzygnięcie kwestii wystąpienia praktyk ograniczających konkurencję, nie powinien wyłączać możliwości ochrony interesu indywidualnego w postępowaniu przed sądem cywilnym.” Oznacza to, że wydanie przez Prezesa Urzędu Decyzji nie stanowi formalnej przeszkody w dochodzeniu przez konsumentów roszczeń na drodze sądowej, ani też przeszkody w dokonaniu przez sąd samodzielnych ustaleń w zakresie postanowień dotyczących opłat pobieranych przez Pozwanego w przypadku rozwiązania przez konsumenta umowy. Przemawia za tym

odmienność celów postępowania administracyjnego i sądowego oraz odmienność przedmiotu ochrony w obu postępowaniach.

Należy mieć jednocześnie na uwadze, że zgodnie z obowiązującym na dzień wydania decyzji stanem prawnym, zakwestionowane w niniejszej sprawie postanowienia nie mogły być w toku prowadzonego postępowania administracyjnego ocenione przez Prezesa Urzędu w świetle art. 385¹ § 1 k.c. Abstrakcyjna kontrola wzorców umownych do dnia 16 kwietnia 2016 r. przeprowadzana była przez Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Badanie abuzywności postanowień stosowanych przez Pozwanego jest jednakże obowiązkiem sądu rozstrzygającego indywidualny spór między konsumentem a przedsiębiorcą. W piśmiennictwie przyjęte jest, że ochrona konsumenta przed klauzulami niedozwolonymi w umowach i wzorcach umownych jest skuteczna *ex lege*, a zatem można dokonać ustaleń w tym przedmiocie także z urzędu (tak: A. Olejniczak, Komentarz do art. 385/1/ k.c. (w:) A. Kidyba (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część ogólna, LEX 2014 r., tak samo A. Rzetecka-Gil, Komentarz do art. 385/1/ k.c. (w:) Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania - część ogólna, LEX/el. 2011 r., która wskazuje, że sankcja bezskuteczności niedozwolonej klauzuli następuje *ipso iure*, nie ma zatem konieczności wytaczania jakiegokolwiek powództwa ustalającego w tym względzie). Obowiązek badania przez sąd z urzędu abuzywności postanowień umownych wynika ponadto z orzecznictwa TSUE, który wskazał, że „sąd krajowy jest zobowiązany z urzędu do zbadania nieuczciwego charakteru warunku umownego, o ile dysponuje niezbędnymi w tym celu informacjami co do okoliczności prawnych i faktycznych. W przypadku, gdy sąd krajowy uzna dany warunek umowny za nieuczciwy - nie stosuje go, chyba że konsument się temu sprzeciwi” (wyrok TSUE z dnia 4 czerwca 2009 r., sygn. akt C-243/08, Pannon GSM Zrt. Vs Erzsébet Sustikné Gyórfi, pkt 33-35).

W związku z powyższym, Prezes Urzędu, mając na uwadze możliwość działania w granicach interesu publicznego, uznał za właściwe przedstawienie w niniejszym stanowisku oceny, czy postanowienia określające możliwość pobrania opłaty w związku z rozwiązaniem umowy przed upływem wskazanego terminu w oparciu o zasady przewidziane w Ogólnych warunkach ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym Aegon Indywidualny Plan Finansowy Alfa ETF (EFW OWU-0911) w zakresie pobrania Opłaty warunkowej przy rozwiązaniu umowy, mogą stanowić niedozwolone postanowienia umowne w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. Zdaniem Prezesa Urzędu ustalenie abuzywnego charakteru zakwestionowanych postanowień ma znaczenie dla wydania istotnego poglądu.

4. Stan prawny

4.1. Niedozwolone postanowienie umowne

Zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c. postanowienia umowy zawieranej z konsumentem nieuzgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny. Z kolei stosownie do treści przepisu art. 385¹ § 2 k.c., jeżeli postanowienie umowy zgodnie z § 1 nie wiąże konsumenta, strony są związane umową w pozostałym zakresie. Możliwość uznania postanowienia za niedozwolone zależy zatem od łącznego spełnienia następujących przesłanek:

1. postanowienie jest stosowane przez przedsiębiorcę wobec konsumentów,
2. postanowienie nie zostało indywidualnie uzgodnione,
3. postanowienie kształtuje prawa i obowiązki konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami,

4. postanowienie narusza w sposób rażąco interesy konsumenta,
5. postanowienie nie dotyczy sformułowanych w sposób jednoznaczny głównych świadczeń stron.

4.2. Charakter umowy

Umowa ubezpieczenia z ufk nie posiada swojej definicji ustawowej. Nie została uregulowana w kodeksie cywilnym, który to w księdze trzeciej zawiera przepisy dotyczące umowy ubezpieczenia. Zgodnie z art. 805 § 1 k.c. „Przez umowę ubezpieczenia ubezpieczyciel zobowiązuje się, w zakresie działalności swojego przedsiębiorstwa, spełnić określone świadczenie w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku, a ubezpieczający zobowiązuje się zapłacić składkę”. Można więc przyjąć, że w tej pojemnej, ogólnej definicji zawiera się także umowa ubezpieczenia z ufk, gdyż przewiduje po stronie ubezpieczającego obowiązek zapłaty składki oraz ochronę w przypadku zajścia określonego zdarzenia, jakim jest zgon lub dożycie określonego wieku.

Postanowienia dotyczące umowy ubezpieczania z ufk znajdują się w ustawie z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz.U. z 2017 r. poz. 1170ze zm.; dalej *duirU*). W załączniku do ww. ustawy zawierającym podział ubezpieczeń, w dziale I dotyczącym ubezpieczeń na życie zostało wymienione „ubezpieczenia na życie, jeżeli są związane z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym”. Powyższe przyporządkowanie może sugerować, że z woli ustawodawcy, analizowana umowa jest podtypem ubezpieczenia na życie. Umowę ubezpieczenia z ufk wyróżnia dualizm regulacji. Najprościej można stwierdzić, że składa się ona z dwóch „części”: ochronnej, która zabezpiecza pokrycie kosztów ryzyka ubezpieczeniowego oraz z „części” *stricte* inwestycyjnej. Jest to bezpośrednia konsekwencja powiązania umowy z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Został on zdefiniowany w ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej jako wydzielony fundusz aktywów, stanowiący rezerwę tworzoną ze składek ubezpieczeniowych, inwestowanych w sposób określony w umowie ubezpieczenia (art. 3 ust. 1 pkt 50 *duirU*). Udziały w funduszu kapitałowym są reprezentowane przez jednostki uczestnictwa nabywane za składki. Celem funkcjonowania ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego jest gromadzenie i inwestowanie środków finansowych przez nabywanie jednostek odpowiednich funduszy ze środków pochodzących ze składek.

4.3. Raporty Rzecznika Finansowego

Pogląd na temat charakteru prawnego umowy ubezpieczenia z ufk jest od kilku lat prezentowany i aktualizowany przez Rzecznika Finansowego. Wnioski z analiz przeprowadzonych przez Rzecznika Finansowego zawarto w dwóch raportach w sprawie ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi („Ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Raport Rzecznika Ubezpieczonych” opublikowany w grudniu 2012 r. i „Ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Raport Rzecznika Finansowego część II” opublikowany w marcu 2016 r.). W ww. Raportach przedstawiono ponadto wyniki dotychczasowych sporów sądowych, których przedmiotem jest wykonywanie umów ubezpieczenia z ufk, analizę kosztów początkowych w ujęciu faktycznym i prawnym oraz podsumowanie zmian legislacyjnych.

W Raporcie z 2016 r. Rzecznik Finansowy zwraca m.in. uwagę na to, że przepisy prawa poświęcone umowie ubezpieczenia na życie nie dają podstawy do obciążenia ubezpieczającego, który umowę wypowiada, żadnymi opłatami. Przepis art. 830 § 1 k.c. stanowi, iż „przy ubezpieczeniu osobowym ubezpieczający może wypowiedzieć umowę w każdym czasie z zachowaniem terminu określonego w umowie lub ogólnych warunkach ubezpieczenia, a w razie jego braku - ze skutkiem natychmiastowym”. W przywołanej regulacji brak jest zastrzeżenia co do obowiązku zwrotu wydatków, które druga strona umowy poniosła w związku z należyтым wykonywaniem umowy. Tym samym więc, mając

na uwadze zasadę racjonalności ustawodawcy, należy przyjmować, że brak zastrzeżenia obowiązku zwrotu wydatków jest celowy i zamierzony, albowiem jedynym wynagrodzeniem, którego ubezpieczyciel może żądać od ubezpieczającego, jest składka z tytułu świadczonej ochrony ubezpieczeniowej (art. 805 § 1 k.c.), względnie opłaty szczegółowo określone w ogólnych warunkach ubezpieczenia. Tym samym, ustawodawca nie przewidział uprawnienia ubezpieczyciela do domagania się od ubezpieczającego wynagrodzenia (ponad uzasadnioną marżę wkalkulowaną w składkę ubezpieczeniową), czy też - co więcej - odszkodowania za wypowiedzenie umowy przed założeniem przez ubezpieczyciela okresu jej obowiązywania.”¹. Zastrzeżenie przez zakład ubezpieczeń opłat w wypadku wypowiedzenia przez konsumenta umowy, które stanowiłyby wynagrodzenie, pokrycie wydatków zakładu ubezpieczeń poniesionych przy zawarciu umowy lub odszkodowanie z tytułu przedwczesnego rozwiązania umowy nie znajduje oparcia w ogólnych przepisach prawa dotyczących umowy ubezpieczenia. W konsekwencji, w ocenie Rzecznika Finansowego postanowienia umowy przewidujące opłaty z tytułu wypowiedzenia umowy lub też mające ten sam skutek opłaty pobierane przez przedsiębiorcę z góry w postaci pobrania 99% wpłacanej składki mogą być uznane za sprzeczne z prawem.

4.4 Rozwiązanie umowy ubezpieczenia z ufk - mechanizm pobierania opłat w związku z rozwiązaniem umowy

Umowy ubezpieczenia z ufk mogą być rozwiązywane przez konsumentów. Jednak w takiej sytuacji przedsiębiorcy stosują różnego rodzaju opłaty określające zatrzymywane wartości, czy też podają metodę wyliczenia wartości, która zostanie wypłacona konsumentom. Stosowane są różnego rodzaju nazwy i sposoby wyliczenia wartości, które w efekcie określają jaką kwotę zatrzyma przedsiębiorca. Najczęściej wielkości te są definiowane w tabelach opłat stanowiących załącznik do warunków ubezpieczenia. Opłata likwidacyjna wyrażana jest w różny sposób m.in. jako procent wartości częściowej lub całkowitej wartości kwoty wypłacanej z rachunku ubezpieczającego. Kluczowym aspektem jest wysokość przedmiotowej opłaty - w przypadku rozwiązania umowy w pierwszych latach trwania okresu odpowiedzialności, pobieranych jest nawet od 100% do 80% zgromadzonych na rachunku środków. W przypadku ocenianej umowy przedsiębiorca zastrzegł w OWU Opłatę warunkową, której mechanizm pobierania stanowi określony procent tj. 99% sumy składek regularnych należnych w pierwszym roku polisy. Stosowanie tego rodzaju mechanizmu skutkuje obniżeniem wypłacanej konsumentom wartości w przypadku rozwiązania umowy w pierwszym roku ubezpieczenia. Zasada stosowania tego rodzaju mechanizmu została opisana w dalszej części dokumentu.

Postanowienia dotyczące opłat pobieranych w związku z rozwiązaniem umowy wpisane do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone:

Przedmiotem rozważań Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów była ocena zgodności z art. 385¹ § 1 k.c. postanowień dotyczących wysokości opłat likwidacyjnych.

Klauzula nr 2161 (Uniqa Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie spółka akcyjna w Łodzi)

Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 14 maja 2010 r. (sygn. akt VI ACA 1175/09), po rozpoznaniu apelacji od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie, Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 29 czerwca 2009 r. (sygn. akt XVII AmC 274/09), uznał za niedozwolone i zakazał stosowania przez UNIQA Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie S.A. w obrocie z konsumentami postanowienia wzorca umowy o następującej treści:

¹ Tak Rzecznik Finansowy w raporcie pt. “Ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym” Część II, Warszawa, marzec 2016 r., s.29 - raport dostępny na <https://rf.gov.pl/>

„Opłata likwidacyjna (koszt wykupu środków zgromadzonych na ORJU składek regularnych) - przy dokonaniu całkowitego lub częściowego wykupu certyfikatu ubezpieczeniowego - 100% jeżeli składki regularne były łącznie opłacane krócej niż 1 rok”.

W uzasadnieniu wyroku Sąd stwierdził, że *„w istocie ubezpieczyciel przewidział tu dla ubezpieczonego swoistą sankcję za rezygnację z dalszego kontynuowania umowy bez powiązania jej z realnie poniesionymi wydatkami, w przypadku zawarcia ubezpieczenia na rzecz konkretnej osoby, przy czym ma owo zastrzeżenie charakter uniwersalny, tzn. jest całkowicie niezależne od wartości posiadanych przez ubezpieczonego jednostek uczestnictwa. Tak sformułowane postanowienie narusza dobre obyczaje, gdyż sankcjonuje przejęcie przez ubezpieczyciela całości wykupionych środków w całkowitym oderwaniu od skali poniesionych przez ten podmiot wydatków. Nie wystarcza tu ogólnikowe powołanie się na rzekomo powszechnie znany fakt, że koszt wykupu alokowanych środków jest w pierwszych latach trwania umowy ubezpieczenia wyższy niż w następnych z uwagi na wyższe opłaty manipulacyjne. Nie stanowi też dostatecznego usprawiedliwienia dla stosowania tak rygorystycznego automatyzmu okoliczność, że umowy ubezpieczenia na życie mają ze swej natury długoterminowy charakter”.*

Klauzula nr 3834 (AEGON Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie Spółka Akcyjna w Warszawie)

Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 26 czerwca 2012 r. (sygn. akt VI ACa 87/12), po rozpoznaniu apelacji od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie - Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 7 listopada 2011 r. (sygn. akt XVII AmC 1704/09), uznał za niedozwolone i zakazał stosowania przez AEGON Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie S.A. w obrocie z konsumentami postanowienia wzorca umowy o następującej treści:

„Opłata likwidacyjna jest pobierana w wysokości wskazanej w tabeli poniższej: Rok Polisowy, w którym jest pobierana Wysokość opłaty likwidacyjnej opłata likwidacyjna od środków stanowiąca procent środków wypłacanych z Subkonta Składek Regularnych

1. - 99%
2. - 99%
3. - 80%
4. - 70%
5. - 60%
6. - 50%
7. - 40%
8. - 30%
9. - 20%
10. - 10%”.

W uzasadnieniu Sąd Apelacyjny stwierdził, że *„Nie stanowi też dostatecznego usprawiedliwienia dla stosowania tak rygorystycznego automatyzmu okoliczność, że umowy ubezpieczenia na życie mają ze swej natury długoterminowy charakter. Znaczna część kosztów funkcjonowania pozwanej oraz jej ryzyko jest bowiem pokrywane przez konsumenta w ramach szeregu innych opłat pobieranych przez pozwaną (...), takich jak opłata wstępna, opłata za zarządzanie, czy opłata administracyjna. Wysokość opłaty likwidacyjnej powinna być uzależniona jedynie od kosztów jakie pozwana ponosi w związku z wygaśnięciem umowy ubezpieczenia i wykupem Jednostek Uczestnictwa. Tymczasem (...), przy określeniu wysokości tej opłaty strona pozwana bierze pod uwagę wszystkie koszty jej działalności, w większości już pokryte przez ubezpieczonego w ramach innych opłat”.*

Klauzula nr 4632 (Aegon Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie" S.A. z siedzibą w Warszawie)

Sąd Okręgowy w Warszawie - Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów wyrokiem z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie sygn. akt XVII AmC 974/10 uznał za niedozwolone i zakazał stosowania przez AEGON Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie S.A. w obrocie z konsumentami postanowienia wzorca umowy o następującej treści:

„Opłata likwidacyjna pobierana z Subkonta Składek regularnych, poprzez umorzenie Jednostek Uczestnictwa, przed Całkowitą Wypłatą, w razie wygaśnięcia Umowy Ubezpieczenia [...] oraz tej części Częściowej Wypłaty z Subkonta Składek regularnych, która powoduje, że Wartość Subkonta Składek Regularnych staje się niższa od kwoty odpowiadającej Statusowi Polisy Opłaconej przed wskazaną poniżej Rocznicą Polisy, w następującej wysokości:

- od dnia poprzedzającego 1. Rocznicę Polisy - 100,0%*
- od 2. Rocznicy Polisy do dnia poprzedzającego 3. Rocznicę Polisy - 80,0%*
- od 3 Rocznicy Polisy do dnia poprzedzającego 4 Rocznicę Polisy - 70,0%*
- od 4. Rocznicy Polisy do dnia poprzedzającego 5 Rocznicę Polisy - 60,0%*
- od 5. Rocznicy Polisy do dnia poprzedzającego 6 Rocznicę Polisy - 50,0%*
- od 6. Rocznicy Polisy do dnia poprzedzającego 7. Rocznicę Polisy - 40,0%*
- od 7. Rocznicy Polisy do dnia poprzedzającego 8. Rocznicę Polisy - 30,0%*
- od 8 Rocznicy Polisy do dnia poprzedzającego 9. Rocznicę Polisy - 20,0%*
- od 9. Rocznicy Polisy do dnia poprzedzającego 10. Rocznicę Polisy - 10,0%*
- od 10. Rocznicy Polisy - 0%”.*

Jak argumentował Sąd, **„postanowienia umowne wzorca stosowanego przez pozwanego, w sposób nieusprawiedliwiony nakładają na konsumenta obowiązek płacenia opłaty likwidacyjnej bez możliwości określenia jakie świadczenie wzajemne ze strony pozwanej mu się należy. Konsument nie ma zatem możliwości stwierdzenia, czy jego świadczenie jest ekwiwalentne i uzasadnione”.**

Klauzula nr 5608 (Nordea Polska Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie" S.A. z siedzibą w Warszawie)

Sąd Okręgowy w Warszawie w wyroku z dnia 9 stycznia 2012 r. (sygn. akt XVII AmC 355/11) uznał za niedozwolone i zakazał stosowania przez Nordea Polska Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie" S.A. w obrocie z konsumentami postanowienia wzorca umowy - ogólnych warunków ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, dotyczącego pobierania przez pozwanego, w razie wypowiedzenia umowy, opłaty likwidacyjnej za realizację wykupu jednostek funduszu zgromadzonych na rachunku podstawowym ubezpieczonego w następującej wysokości:

„w I Roku Polisowym - 100%, w II Roku Polisowym - 100%, w III Roku Polisowym - 70%, IV Roku Polisowym - 60 %, V Roku Polisowym - 50 %, VI Roku Polisowym - 40%, VII Roku Polisowym - 30%, VIII Roku Polisowym - 20%, IX Roku Polisowym - 10%, X Roku Polisowym - 5%”.

W ocenie Sądu, **„postanowienie umowne przewidujące obowiązek spełnienia przez konsumenta na rzecz oferenta świadczenia, bez określenia jego charakteru lub ewentualnego świadczenia wzajemnego jest sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interes konsumentów. (...) objęte pozwem postanowienie umowne wzorca stosowanego przez pozwaną, zdaniem Sądu, w sposób nieusprawiedliwiony nakłada na konsumenta obowiązek płacenia opłaty likwidacyjnej bez możliwości określenia jakie świadczenie wzajemne ze strony pozwanej mu się należy. Konsument nie ma zatem możliwości stwierdzenia, czy jego świadczenie jest ekwiwalentne i uzasadnione. Godzi to w zasadę równowagi kontraktowej stron, uniemożliwiając konsumentowi ochronę jego praw. Pozwana dysponuje natomiast prostym mechanizmem naliczania tej opłaty i fizycznego jej pobierania w drodze potrąceń”.**

Powyższe postanowienia umowne wpisane do rejestru, a tym bardziej motywy, jakie przyświecały Sądom w uzasadnieniach ww. orzeczeń odpowiadają także charakterowi Opłaty warunkowej, o której mowa w niniejszej sprawie. Podobnie bowiem jak opłata likwidacyjna w powyższych postanowieniach, również Opłata warunkowa stanowi sankcję za rezygnację z dalszego kontynuowania umowy bez powiązania jej z realnie poniesionymi wydatkami, przy czym owa sankcja jest całkowicie niezależna od wartości wpłaconych przez ubezpieczonego. Opłata warunkowa jest pobierana, mimo, że znaczna część kosztów funkcjonowania Pozwanej oraz jej ryzyko jest pokrywane przez konsumenta w ramach szeregu innych opłat pobieranych przez Pozwaną. Ponadto opłata ta pozbawia konsumenta możliwości określenia jakie świadczenie wzajemne ze strony Pozwanej mu się należy. Konsument nie ma zatem możliwości stwierdzenia, czy jego świadczenie jest ekwiwalentne i uzasadnione. Zatem, postanowienie umowne przewidujące obowiązek spełnienia przez konsumenta na rzecz oferenta świadczenia, bez określenia jego charakteru lub ewentualnego świadczenia wzajemnego jest sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interes konsumentów.

Opłata warunkowa w wysokości 99% składek regularnych w pierwszym roku trwania umowy (czyli w praktyce konsument, mimo że zapłacił całość wymaganej sumy składek i prawidłowo wywiąże się ze swojej części umowy, to przedsiębiorca nic nie zapisze na jego Subkoncie w formie jednostek uczestnictwa), stanowi nieuprawnioną sankcję znacznie utrudniającą, a w pierwszym roku trwania umowy wręcz uniemożliwiającą konsumentowi dokonanie wypowiedzenia umowy ubezpieczenia z ufk w trakcie jej trwania.

Takie rozwiązanie prowadzi z punktu widzenia konsumenta do tego, że umowa ubezpieczenia ufk może stać się dla niego rentowna dopiero wtedy, kiedy stanie się taka dla ubezpieczyciela, czyli po upływie Pierwszego Okresu Inwestycji. Dopiero po tym okresie powinna przynieść ubezpieczającemu (ubezpieczonemu) zyski. Zauważyć trzeba, iż produkty oferowane przez Aegon nie gwarantują osiągnięcia zysku w ogóle - całe ryzyko inwestycyjne ponosi w tych przypadkach konsument. Nie ma gwarancji, iż po Pierwszym Okresie Inwestycji wystąpi wzrost wartości jednostek funduszu inwestycyjnego, lub będzie on tego rzędu, iż zapewni on zwrot z inwestycji, który pokryje bieżącą wartość opłat ponoszonych przez konsumenta na rzecz zakładu ubezpieczeń, rozumianą jako sumę wszystkich przepływów pieniężnych dokonanych przez niego na rzecz zakładu ubezpieczeń w całym okresie trwania umowy, z których każdy z nich byłby zdyskontowany na moment zakończenia umowy stopą procentową odzwierciedlającą zmianę wartości pieniądza w czasie.

W ocenie Prezesa UOKiK, pobieranie całości lub dużej części wpłaconych środków przez pierwszy rok trwania umowy, a następnie niezwracanie tych środków konsumentom w przypadku rozwiązania umowy w Pierwszym Okresie Inwestycji, może naruszać dobre obyczaje kontraktowe i stanowi wyraz nadużywania przez przedsiębiorcę uprzywilejowanej pozycji względem słabszej strony stosunku obligacyjnego. Tak ustalone opłaty wstępne wprowadzają wyraźną dysproporcję pomiędzy obowiązkami stron umowy w pierwszych jej latach obowiązywania, co przekłada się na sposób wykonania kontraktu przez cały Pierwszy Okres Inwestycji. Ponadto, sytuacja ta powoduje, że Aegon w Pierwszym Okresie Inwestycji w nieuczciwy sposób „zatrzymuje” konsumenta przy umowie wyłącznie za pomocą swoistej sankcji ekonomicznej, a nie np. poprzez atrakcyjność oferowanych produktów. Poprzez zastosowanie w OWU analizowanych postanowień umownych konsument może albo kontynuować ubezpieczenie i płacić składki pomimo, że tego nie chce albo zrezygnować z ubezpieczenia i utracić całość (tj. 99%) środków finansowych wpłaconych wcześniej w formie składek regularnych. De facto więc skutek zastosowania analizowanej Opłaty warunkowej konsument może być pozbawiony faktycznej możliwości rozwiązania umowy.

5. Stanowisko Prezesa Urzędu

5.1 Niedozwolony charakter postanowień umownych określających możliwość pobierania przez przedsiębiorcę opłat w związku z rozwiązaniem umowy ubezpieczenia z ufk

Analiza treści postanowień § 17 ust. 6 OWU, pkt 13 Załącznika do Ogólnych warunków ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym - AEGON Indywidualny Plan Finansowy Alfa ETF o oznaczeniu EFW-OWU-0911 (EFW-ZAL-1211) oraz Polisy, które dotyczą zasad ustalania oraz pobierania opłaty w postaci 99% składki pierwszorocznej i przewidują brak jej zwrotu w przypadku rozwiązania w tym okresie umowy ubezpieczenia prowadzi do jednoznacznej konkluzji, że spełnia ona przesłanki uznania za niedozwolone postanowienie umowne, stosownie do przepisu art. 385¹ § 1 k.c.

a) Relacja przedsiębiorca - konsument

W niniejszej sprawie nie ulega wątpliwości, że analizowane postanowienia dotyczą umowy zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem. Stronami czynności prawnej są zakład ubezpieczeń oraz konsument. Jednocześnie na podstawie pism procesowych Powoda i Pozwanego można przyjąć, że status Powoda jako konsumenta wydaje się w niniejszej sprawie niekwestionowany.

b) Brak indywidualnego uzgodnienia postanowień umownych

Przepis art. 385¹ § 3 k.c. nakazuje uznać za nieuzgodnione indywidualnie „te postanowienia umowy, na których treść konsument nie miał rzeczywistego wpływu. W szczególności odnosi się to do postanowień umowy przejętych z wzorca umowy zaproponowanego konsumentowi przez kontrahenta”. Dokonanie oceny, czy postanowienie było indywidualnie negocjowane wymaga zatem zbadania okoliczności związanych z procesem kontraktowania. Jeśli przy zawieraniu umowy postanowienia nie były między stronami negocjowane, zostały przez przedsiębiorcę ustalone jednostronnie i konsument nie miał rzeczywistego wpływu na ich treść, to należy uznać, że nie były indywidualnie uzgodnione. Taka sytuacja ma miejsce najczęściej wtedy, gdy przedsiębiorca w obrocie z konsumentami posługuje się odgórnie ustalonymi wzorcami umowy (wtedy postanowienie jest zawarte we wzorcu umowy), ale może też mieć miejsce wtedy, gdy postanowienie zostaje przejęte do umowy ze wzorca umownego (jest narzucone).

Nie ulega wątpliwości, że przedmiotowa umowa stanowi przykład tzw. umowy adhezyjnej, czyli takiej, w której warunki umowne określone są jednostronnie przez przedsiębiorcę. Konsumentowi pozostaje jedynie podjęcie decyzji, czy do umowy przystąpić. Przy zawieraniu umów z konsumentami Pozwany posługuje się opracowanym przez siebie wzorcem umownym, dlatego możliwości negocjacyjne osoby przystępującej do umowy są ograniczone lub wręcz ich nie ma. Złożenie wniosku o zawarcie umowy ubezpieczenia nie może być uznane za tożsame z indywidualnym uzgodnieniem treści postanowień określających wysokość oraz możliwość pobrania opłaty związanej z rozwiązaniem umowy.

Zgodnie z art. 385¹ § 4 k.c. ciężar dowodu, że postanowienie zostało uzgodnione indywidualnie, spoczywa na tym, kto się na to powołuje, co w praktyce oznacza konieczność udowodnienia tej przesłanki przez przedsiębiorcę.

c) Kwestionowane postanowienia nie określają głównego świadczenia stron

W świetle art. 385¹ § 1 k.c. nie można uznać za niedozwolone tych postanowień umowy, które określają główne świadczenia stron, chyba, że nie zostały sformułowane w sposób jednoznaczny. Analiza kwestionowanego postanowienia wymaga więc oceny, czy postanowienia określające sposób pobierania oraz wysokość opłat zatrzymywanych przez Pozwaną, można uznać za główne świadczenie stron. **Zdaniem Prezesa Urzędu**

postanowienia określające zasady ustalania opłaty pobieranej w pierwszym roku polisowym nie są postanowieniami określającymi główne świadczenie stron.

Wskazać należy, że art. 385¹ § 1 k.c. ustanawia wyjątek od zasady kontroli treści nieuczciwych warunków, w związku z czym powinien on ulegać wykładni zawężającej, o czym wypowiedział się Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawie Matei vs S.C. Volksbank Romania SA, sygn. akt C-143/13, p. 49). Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wskazał również, że w przypadku wystąpienia trudności w prawidłowym zdefiniowaniu świadczenia głównego, wszelkie wątpliwości powinny być interpretowane na korzyść konsumenta (Jean-Claude Van Hove vs CNP Assurances SA, sygn. akt C-96/14, p. 49).

Jak przytoczono we wcześniejszej części niniejszego poglądu, w niniejszej umowie głównym świadczeniem stron jest dokonanie wpłaty składki przez ubezpieczonego i wypłata świadczenia w przypadku wystąpienia zdarzenia ubezpieczonego przez Pozwanego. Zdarzeniem ubezpieczeniowym, w sytuacji wystąpienia którego następuje wypłata świadczenia, jest - zgodnie z art. § 11 ust. 1 OWU - śmierć ubezpieczonego w wieku nie przekraczającym 66 lat, dożycie stu lat. **Tym samym, tylko postanowienia określające wysokość składki oraz wartości jakie zostaną wypłacone w sytuacji zajścia tych zdarzeń, mogą zostać uznane za określające główne świadczenia stron.**

Zgodnie z powyższym stanowiskiem spór dotyczący wartości wypłaconej w innych okolicznościach niż wystąpienie zdarzenia ubezpieczeniowego nie może być uznany za spór dotyczący świadczenia głównego. Jak słusznie wskazał Sąd Okręgowy w Łodzi w wyroku z dnia 19 marca 2015 r., sygn. akt III Ca 1539/14, regulacja dotycząca skutków rozwiązania umowy przed czasem, nie ma charakteru konstytutywnego dla tej umowy. Określenie zasad dotyczących ponoszenia opłat za rozwiązanie umowy przed czasem pozostaje bez wpływu na charakter umowy czy skuteczność jej zawarcia. Ponadto, uznanie postanowień określających wysokość oraz obowiązek ponoszenia opłat pobieranych w związku z rozwiązaniem w poszczególnych latach umowy ubezpieczenia z ufk za postanowienia określające główne świadczenia stron, oznaczałoby, że konsument zawiera taką umowę w celu jej przedwczesnego rozwiązania pomimo ryzyka poniesienia kosztów takiego rozwiązania, w tym prawdopodobieństwa utraty całości dokonanych wpłat.

O niemożności uznania wartości wypłaconej w sytuacji rozwiązania umowy za główne świadczenie stron świadczą również zmiany legislacyjne wynikające z ustawy z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Powyższa ustawa postuluje się dwoma odrębnymi sformułowaniami - „świadczeniem z umowy ubezpieczenia oraz „wartością wykupu”, w związku z czym - zgodnie z wykładnią językową - należy oba pojęcia rozumieć odrębnie. W tym miejscu warto wskazać, że szczegółową analizę, zgodnie z którą nie można za świadczenie główne uznać wartości wypłaconej po potrąceniu z wartości polisy określonych opłat z tytułu likwidacji funduszy oraz dokonania wykupu, zawarł również Rzecznik Finansowy w istotnym poglądzie z dnia 17 listopada 2015 r. przedstawionym Sądowi Najwyższemu w sprawie o sygnaturze III CZP 87/15.²

d) Sprzeczność z dobrymi obyczajami oraz rażące naruszenie interesów konsumenta

Jako dobre obyczaje należy rozumieć normy postępowania niesprzeczne z etyką, moralnością czy społecznymi obyczajami. Zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 13 lipca 2005 r. (sygn. akt I CK 832/04) wskazano, że za sprzeczne z dobrymi obyczajami należy uznać wprowadzenie klauzul godzących w równowagę kontraktową, zaś „rażące naruszenie interesów konsumenta” polega na nieusprawiedliwionej dysproporcji praw i obowiązków na niekorzyść konsumenta w określonym stosunku umownym.

W niniejszej sprawie brak równowagi kontraktowej stron wyrażający się w możliwości arbitralnego decydowania przez Pozwaną o zatrzymaniu przez nią całości lub części wartości rachunku w związku z rozwiązaniem umowy ubezpieczenia z ufk przed

² Pogląd dostępny na http://rf.gov.pl/pdf/poglad_SN_ufk_18.11.2015.pdf/.

upływem okresu, wskazanego w OWU, świadczy o jego sprzeczności z dobrymi obyczajami. Rażąco naruszenie interesów konsumenta przejawia się natomiast w daleko idącej dysproporcji praw i obowiązków stron umowy na niekorzyść konsumenta.

Za sprzeczne z dobrymi obyczajami należy uznać takie ukształtowanie stosunku prawnego z konsumentem, który w wyniku rozwiązania umowy traci znaczną część wpłaconych środków. Nieuzasadnione jest bowiem obciążanie konsumenta wygórowanymi kosztami, niezwiązanymi z rzeczywistymi kosztami ponoszonymi przez przedsiębiorcę w tym zakresie. Zdaniem Prezesa Urzędu, wysokości zatrzymywanej przez Pozwaną kwoty nie tłumaczy konieczność rozliczenia kosztów takich jak prowizje dla pośredników, koszty wystawienia polis czy reklamy i promocji produktów ubezpieczeniowych. Mechanizm naliczania kosztów związanych w rozwiązaniem polisy jest bowiem taki sam bez względu, przykładowo, na wysokość wpłacanych składek. Uzasadnieniem takiego mechanizmu nie jest również założenie długotrwałego stosunku prawnego, który, jak wskazuje Pozwana, służy tak naprawdę jedynie amortyzacji kosztów akwizycji. Ponadto, zapewnienie pośrednikowi wysokiego wynagrodzenia powoduje, że są oni bardzo zmotywowani do doprowadzania do zawierania umów z konsumentami, nawet tymi, którzy nie są zainteresowani wieloletnim opłacaniem składek. Natomiast dla Pozwanej nie wiąże się z tym żadne ryzyko, gdyż dzięki ukształtowaniu sposobu wyliczenia wartości wykupu konieczność pokrycia tego kosztu przerzuca na konsumenta. Podsumowując, fakt, że Pozwana faktycznie poniosła koszty związane z wypłatą pośrednikowi prowizji, nie powinien usprawiedliwiać przerzucenia odpowiedzialności za poniesienie tych kosztów na konsumenta.

Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że Pozwana w trakcie trwania ochrony ubezpieczeniowej, pobiera szereg innych opłat związanych z wykonywaniem umowy, w szczególności: opłatę administracyjną, opłatę DM Alfa, opłatę obsługową, opłatę za cesję, opłatę za ryzyko, które powinny kompensować koszty wykonywania umowy. Istotny jest przy tym sposób pobierania tych opłat. Co do zasady są one pobierane miesięcznie poprzez dokonanie odpisu odpowiedniej liczby jednostek zewidencjonowanych na rachunku. W konsekwencji, z każdym miesiącem zmniejsza się liczba jednostek uczestnictwa posiadanych przez konsumenta. Można więc stwierdzić, że Pozwana określiła wartość opłat i składek w taki sposób, by zapewnić sobie środki na pokrycie powstałych kosztów z tytułu zawarcia umowy w sytuacji, gdy konsument rozwiąże umowę przed określonym w OWU terminem.

W tym miejscu przywołać należy orzeczenia, w których sądy stwierdzają, że mobilizacja i zachęcanie klientów do kontynuowania umowy w dłuższym horyzoncie czasowym nie może polegać na sankcjonowaniu, w przypadku wypowiedzenia przez nich umowy, utratą znacznej części wpłaconych środków finansowych (wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 6 września 2012 r., sygn. akt VI ACa 458/12; wyrok Sądu Okręgowego w Nowym Sączu z dnia 24 maja 2016 r., sygn. akt III Ca 166/16). Ustalenie przez Pozwaną wysokich kosztów rezygnacji z kontynuowania umowy może sprawić, że właśnie przez ryzyko utraty znacznej części zgromadzonych oszczędności może skłaniać konsumenta do dalszego opłacania składek, a w konsekwencji, ograniczać jego uprawnienie do wypowiedzenia umowy. Jednostki uczestnictwa ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego nabywane za wpłacone składki mają charakter inwestycyjny. Konsument ma możliwość śledzenia ich ceny, a więc wartości rachunku. W wyniku obserwacji zachodzących zmian w funduszach konsument może uznać, że nie ma możliwości osiągnięcia zysku, a wręcz należy przewidywać poniesienie straty i w związku z tym może on podjąć decyzję o rozwiązaniu umowy i wypłacie wartości rachunku - jednakże sposób naliczania Opłaty warunkowej może skutecznie zniechęcać do tego. Koszty jakie musiałby ponieść z tytułu potrąceń są na tyle duże, że w sposób znaczny obniżyłoby to wypłatę, co mogłoby zostać uznane za nieopłacalne (Opłata warunkowa została określona jako 99% składki pierwszorocznej, a więc niemal wszystko co konsument wpłacił). W efekcie tego konsument podejmie decyzję zupełnie inną, niż gdyby nie było pobieranych tak wysokich opłat. Należy zauważyć, że gdyby nie były potrącane tak wysokie wartości, konsument

miałby możliwość dokonania oceny skutków jakie wynikają z realizacji umów i podjęcia racjonalnej decyzji o wycofaniu środków z ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego.

Ponadto, w niniejszej sprawie konsument nie ma możliwości zweryfikowania, dlaczego Opłata warunkowa została określona w takiej, a nie w innej wysokości. Stawka opłaty została arbitralnie narzucona przez Pozwaną. Konsument nie wie więc również, czy środki zostały zatrzymane przez Pozwaną w wysokości ekwiwalentnej i uzasadnionej, nie może zweryfikować wysokości pobranej opłaty.

Za sprzeczny z dobrymi obyczajami należy uznać również sam mechanizm pobierania Opłaty warunkowej, który zabezpiecza jedynie interes przedsiębiorcy. Pozwana bowiem, w sposób automatyczny potrąca na swoją rzecz niemal całą składkę wpłaconą przez ubezpieczającego w pierwszym roku umowy. Oznacza to, że przedsiębiorca dysponuje narzędziami, które zapewniają mu dokonanie potrąceń w wysokości go satysfakcjonującej. Konsument nie gromadzi zatem w pierwszym roku niemal żadnych środków na swoim Subkoncie. Prosty mechanizm potrąceń jest więc wygodny dla Pozwanej i jednocześnie uniemożliwia konsumentowi zareagowanie na tę praktykę.

O sprzeczności z dobrymi obyczajami postanowień zawartych w umowie dot. Opłaty warunkowej, Prezes Urzędu wypowiedział się także w Decyzji zobowiązującej wydanej wobec Pozwanej. W przedmiotowej Decyzji dobre obyczaje zostały zdefiniowane jako nakaz kształtowania takich warunków umownych, które w nadmierny sposób nie uprzywilejowywałyby tylko jednej, silniejszej strony zobowiązania, czyli przedsiębiorcy. Zdaniem Prezesa Urzędu, Aegon powinien tak przygotować warunki kontraktu, aby rozkład ciężaru i ryzyka związanego z wykonywaniem umowy nie był istotnie zniekształcony na niekorzyść konsumenta. Konsument ma prawo wymagać, aby konstrukcja produktu dopasowana była do jego potrzeb i wymagań, a w przypadku, gdy tak nie jest, powinien mieć możliwość jej wypowiedzenia.

Rażące naruszenie interesu konsumenta przejawia się w wykorzystaniu jego słabszej pozycji w analizowanym stosunku umownym. Zakwestionowane postanowienia nie uwzględniały i nie zabezpieczały interesu konsumenta, co prowadziło do ukształtowania stosunku zobowiązaniowego w sposób nierównorzędny i rażąco dla niego niekorzystny. To na konsumenta został przerzucony ciężar finansowy zawartej umowy, prowadząc do uprzywilejowanej pozycji zakładu ubezpieczeń względem konsumenta. Przeprowadzona analiza, zdaniem Prezesa Urzędu, w pełni uzasadnia uznanie kwestionowanych postanowień za niedozwolone postanowienia umowne, zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c.

5.2. Skutki stosowania niedozwolonego postanowienia umownego

a) Niezwiązanie stron abuzywnymi postanowieniami umownymi

Regulacja przepisów o niedozwolonych postanowieniach umownych, a zwłaszcza art. 385¹ k.c., nie pozostawia wątpliwości, że **postanowienia dotknięte abuzywnością „nie wiążą konsumenta”**. Należy stwierdzić, że dane postanowienie **przestaje wiązać już w chwili zawarcia umowy**. Oznacza to, że postanowienie takie nie stanowi elementu treści stosunku prawnego i nie może być uwzględniane przy rozpoznawaniu spraw związanych z jego realizacją. Podstawowe zatem znaczenie dla urzeczywistnienia przepisów o niedozwolonych postanowieniach umownych oraz uchronienia konsumentów przed skutkami ich stosowania ma poziom świadomości organów stosujących prawo (tak: M. Skory, Klauzule abuzywne w polskim prawie ochrony konsumenta, LEX 50185).

Zgodnie z poglądem wyrażonym powszechnie w doktrynie (A. Olejniczak, Komentarz do art. 385¹ Kodeksu cywilnego, 2014 r.; M. Namysłowska, T. Skoczny, Ekspertyza naukowa: Możliwość i sposoby eliminacji z obrotu prawnego postanowień umownych uznanych przez Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów za abuzywne, Warszawa 2015 r.), orzeczenie sądu, który stwierdza niedozwolony charakter postanowienia umownego,

ma charakter **deklaratywny**, zarówno wówczas, gdy sąd orzeka w ramach kontroli incydentalnej, jak i wtedy, gdy dokonuje kontroli abstrakcyjnej. Orzeczenia sądowe deklaratoryjne potwierdzają istnienie prawa lub obowiązku (Z. Banaszczyk, Rozdział XII. Stosunek cywilnoprawny [w:] Prawo cywilne - część ogólna pod red. M. Safjana, wyd. Beck, Warszawa 2007, s. 898). Zgodnie z opinią ugruntowaną w doktrynie, orzeczenie o uznaniu postanowienia wzorca umowy za niedozwolone ma jedynie charakter deklaratoryjny, zaś analizowane postanowienie wzorca jest bezskuteczne *ex tunc* (M. Namysłowska, T. Skoczny, Ekspertyza naukowa: *Możliwość i...*, *op cit*). Powyższe potwierdza, że **niedozwolone postanowienia umowne są bezskuteczne w stosunku do konsumentów od początku zawarcia umowy.**

b) Brak wpływu okoliczności wykonywania umowy oraz zmian umowy (nawet w postaci aneksu wynikającego z Decyzji) na ocenę abuzywności

Dla dokonywanej oceny miarodajne są jedynie okoliczności występujące w chwili zawarcia umowy, a konsekwencje jej późniejszego wykonywania (w szczególności wysokość powstałej lub mogącej ewentualnie powstać szkody) nie mogą wpływać na tę ocenę (komentarz do art. 385² k.c. - Kodeks cywilny. Komentarz red. prof. dr hab. Edward Gniewek, prof. dr hab. Piotr Machnikowski, CH Beck wyd.6, Warszawa 2014, str. 698). Podobnie winno się zatem rozpatrywać przesłanki stwierdzenia rażącego naruszenia interesów konsumentów. **Rażące naruszenie interesów konsumentów należy uznać za wadę pierwotną istniejącą w momencie zawierania umowy, dla oceny której okoliczności powstałe później - na etapie jej wykonywania - nie powinny mieć znaczenia.**

Powyżej wskazana interpretacja **zgodna jest z intencją ustawodawcy europejskiego**. Przepis art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13 z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U.UE L.1993.95.29) w brzmieniu sprostowanym (por. Sprostowanie do dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich Dz.U.UE L.2016.276.17, Polskie wydanie specjalne, rozdział 15, tom 2, s. 288) stanowi o tym, że nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy i z odniesieniem, **w momencie zawarcia umowy**, do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna. Należy wskazać, że cytowane postanowienie dyrektywy w dotychczasowej wersji sporządzonej w języku polskim zostało nieprawidłowo przetłumaczone (zwroty: „at the time of conclusion of the contract”, „to all the circumstances attending the conclusion of the contract” z angielskiej wersji językowej dyrektywy, zostały w polskiej wersji językowej błędnie przetłumaczone jako “w czasie wykonania umowy”, “do wszelkich okoliczności związanych z wykonaniem umowy” zamiast prawidłowo „w momencie zawarcia umowy”). Powyższe nie korespondowało z pozostałymi wersjami językowymi dyrektywy i wymagało przy interpretacji przepisów dyrektywy odwoływania się do orzecznictwa europejskiego. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wskazał, że konieczność jednolitego stosowania, w tym jednolitej wykładni przepisów prawa Unii wyklucza rozpatrywanie w razie wątpliwości treści danego przepisu w sposób oderwany w jednej tylko wersji językowej, lecz przeciwnie, wymaga, aby był on interpretowany i stosowany w świetle wersji sporządzonych w innych językach urzędowych (por. wyroki Stauder, C-29/69, pkt 3; EMU Tabac i In., C-296/95, pkt 36; Profosa, C-63/06, pkt 13). Wobec dokonania sprostowania polskiego tłumaczenia treści dyrektywy, istniejące dotychczas wątpliwości interpretacyjne zostały definitywnie usunięte. **Dla oceny abuzywności postanowień umownych decydujący jest moment zawarcia umowy.**

Należy zauważyć, że zgodnie z treścią art. 385¹ § 1 k.c., jako abuzywne mogą być oceniane wyłącznie te postanowienia, które określają prawa lub obowiązki stron. Takimi postanowieniami są postanowienia nakładające na konsumentów obowiązek uiszczenia

opłaty. To właśnie wskazane postanowienia powinny być przedmiotem kontroli. Postanowienia dotyczące wysokości pobieranej opłaty mają charakter jedynie „uzupełniający” w stosunku do postanowień nakładających obowiązek poniesienia opłaty. Zgodnie z treścią przepisów oceny abuzywności dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy.

W związku z powyższym, bez znaczenia dla oceny postanowień określających obowiązek poniesienia opłaty pozostaje fakt, iż Pozwany wypłacił zmienioną wartość zgromadzonych środków (w wysokości wyższej niż przewidywały warunki ubezpieczenia) i to, czy wypłata nastąpiła w oparciu o wskaźniki określone w Decyzji Prezesa UOKiK, czy też w oparciu o ustalenia dotyczące wysokości opłaty wynikające z zawartego między stronami aneksu do umowy zawartego w wykonaniu Decyzji. **Zastosowanie nowych zasad obliczania wysokości opłaty niezależnie, czy w oparciu o wytyczne wynikające z Decyzji, czy w oparciu o zawarty aneks, nie może wykluczyć możliwości stwierdzenia abuzywnego charakteru postanowienia określającego obowiązek ponoszenia opłat związanych z wcześniejszym rozwiązaniem umowy ubezpieczenia z ufk, które, jak już wskazano, nie wiąże stron od momentu zawarcia umowy.**

W związku z powyższym nie można zgodzić się ze stanowiskiem, że zawarcie aneksu doprowadziło do indywidualnego ustalenia warunków umowy i że po podpisaniu aneksu strony łączy umowa zawarta na podstawie aneksu, co wyklucza możliwość badania abuzywności pierwotnych postanowień OWU. Tego typu interpretacja jest sprzeczna z prawem i nieuzasadniona w świetle okoliczności faktycznych, jakie towarzyszyły podpisaniu aneksów i je wywołały. Postanowienia abuzywne nie wiążą konsumentów od chwili zawarcia umowy i nie istnieje możliwość dokonania ich zmiany w czasie obowiązywania umowy ani przez sąd, ani przez Prezesa Urzędu. Celem aneksu, który konsument podpisał w związku z wydaną Decyzją, nie jest ukształtowanie na nowo warunków pierwotnie zawartej umowy, lecz **jedynie zobowiązanie się Pozwanej do niekorzystania z postanowienia OWU określającego wysokość Opłaty warunkowej w zakresie przekraczającym wartość wskazaną w Decyzji, przy pozostawieniu konsumentowi możliwości kwestionowania opłaty przed sądem w odniesieniu do zatrzymanej kwoty. Należy przy tym zauważyć, że aneks dotyczy jedynie wysokości zatrzymywanej opłaty, nie ingerując przy tym w postanowienia wzorca określające obowiązek jej poniesienia, które należy ocenić jako abuzywne.** Zastosowanie w umowie postanowienia abuzywnego powoduje, że w tym zakresie umowa między stronami jest od początku bezskuteczna, a zmiany następujące po zawarciu umowy nie powodują, że klauzula przestaje być abuzywna. Taki pogląd zaprezentował Sąd Okręgowy we Wrocławiu w wyroku z dnia 20 marca 2013 r. sygn. II Ca 1481/12. Pogląd taki prezentuje także Rzecznik Finansowy³, który słusznie wskazuje, że na możliwość oceny abuzywności postanowienia nie wpływają okoliczności zaistniałe po zawarciu umowy takie jak dostosowanie umowy do nowych przepisów prawa, sposób wykonywania umowy przez przedsiębiorcę, ani też zawarcie aneksu do umowy. Uzależnienie uznania postanowienia umownego za niedozwolone od okoliczności występujących po zawarciu umowy prowadzić może bowiem do absurdu, że w jednym okresie kwestionowane postanowienie należałoby uznać za abuzywne, zaś w innym nie, a ponadto dopuszczałoby wielokrotne badanie tej samej klauzuli umownej w całym okresie obowiązywania umowy. Należy dążyć do tego, aby wynik testu abuzywności był zawsze taki sam, niezależnie od tego, w którym momencie po zawarciu umowy konsument wniesie powództwo. Polskie przepisy nie przewidują możliwości badania abuzywności postanowienia umownego w świetle okoliczności, które zaistniały po zawarciu umowy, a zatem decydującym momentem oceny abuzywności postanowienia jest każdorazowo moment zawarcia umowy.

³ Por. wniosek o rozstrzygnięcie rozbieżności w wykładni prawa z dnia 3 kwietnia 2017 r. skierowany przez Rzecznika Finansowego do Sądu Najwyższego s. 17-21, 30-31, 54-55 - dokument dostępny na https://rf.gov.pl/pdf/Wniosek_SN_klauzule_abuzywne.pdf

W związku z powyższym, aneksowanie umów, które nastąpiło w wyniku wykonania przez Pozwaną Decyzji Prezesa Urzędu nie ma wpływu na ocenę abuzywności analizowanych klauzul. Jednocześnie, mając na uwadze okoliczności sprawy należy przyjąć, że aneksowanie umów miało na celu jedynie umowne uzgodnienie przez strony, w jaki sposób przywrócona zostanie równowaga kontraktowa, która została zaburzona na skutek stosowania niedozwolonego postanowienia, a zatem w jaki sposób zostaną usunięte skutki stosowania niedozwolonego postanowienia umownego. W tym rozumieniu **zgoda konsumenta na zawarcie aneksu, który ogranicza skutki stosowania niedozwolonego postanowienia nie jest równoznaczna z tym, że konsument zawarł nową umowę i zrzekł się możliwości dochodzenia swoich roszczeń w pełnej wysokości.** Dla oceny oświadczenia konsumenta o wyrażeniu zgody na zawarcie aneksu istotne są okoliczności, w jakich zgoda została wyrażona. Zgodnie z art. 65 § 1 k.c. oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje. Zgodnie z art. 65 § 2 k.c. w umowach należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu. Sąd Najwyższy w swoich orzeczeniach wielokrotnie wyrażał pogląd, że w świetle art. 65 § 2 k.c. wykładnia umowy wymaga analizy zgodnego zamiaru stron i celu umowy i należy jej dokonywać z uwzględnieniem kontekstu sytuacyjnego, czyli okoliczności, w których oświadczenia stron zostały złożone. Oznacza to, że sąd, kierując się wynikającymi z art. 65 k.c. dyrektywami wykładni umowy, powinien brać pod uwagę nie tylko postanowienia umowy, lecz również kontekst faktyczny, w którym umowę zawierano (por. wyrok SN z dnia 8 lipca 2004 r., sygn. IV CK 582/03, LEX nr 188466, wyrok SN z 12 kwietnia 2013 r. sygn. IV CSK 569/12, LEX nr 1324323, wyrok SN z dnia 16 stycznia 2013 r., sygn. II CSK 302/12, LEX nr 1288635). Wskazany pogląd Sądu Najwyższego spotkał się z aprobatą w piśmiennictwie (por. W. Robaczyński - komentarz do art. 65 k.c. (w:) Książak P. (red.), Pyziak-Szafnicka M. (red.), Kodeks cywilny - część ogólna, wydanie II, Lex 2014). Mając powyższe na uwadze trzeba wskazać, że w Decyzji Nr RBG-14/2015 Prezes Urzędu wyraźnie wskazał, że - cyt: „(...) w przypadku podpisania przez konsumenta aneksu, o którym mowa w pkt I.B zobowiązania, Towarzystwo nie uzna powyższego za zamknięcie jemu drogi do dochodzenia prawnie chronionych interesów. Aneksy proponowane dotychczasowym klientom będą przewidywały zastrzeżenie zgodnie z którym podpisanie aneksu nie zamyka konsumentowi (ubezpieczającemu) drogi do dochodzenia roszczeń przewidzianych w powszechnie obowiązujących przepisach prawa z tytułu niniejszej umowy na drodze cywilnoprawnej, w tym dochodzenia dalej idących roszczeń dotyczących Oplaty za dystrybucję i wystawienie polisy (w części procentowej), albo Oplaty warunkowej (w zależności od tego, która z ww. opłat będzie przewidziana w umowie ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, której dotyczy aneks). Oznacza to, że konsument może dochodzić zwrotu całej opłaty wstępnej (w zależności od produktu - opłaty za dystrybucję i wystawienie polisy lub opłaty warunkowej) pobranej przez AEGON w pierwszym roku obowiązywania umowy.” (s. 28-29).

Decyzja nr RBG-14/2015 stała się prawomocna, a jej treść była publikowana na stronie internetowej Aegon (por. pkt I.G Decyzji, s. 6 Decyzji). Zgodnie z Decyzją Aegon był zobowiązany do przesłania konsumentom propozycji zawarcia aneksu do umowy łącznie z komunikatem zawierającym informację o treści - cyt.: „Pragniemy wskazać, że podpisanie aneksu nie zamyka Pani/Panu drogi do dochodzenia roszczeń przewidzianych w powszechnie obowiązujących przepisach prawa z tytułu niniejszej umowy na drodze cywilnoprawnej, w tym dochodzenia dalej idących roszczeń dotyczących opłaty [Oplaty za dystrybucję i wystawienie polisy (w części procentowej), albo Oplaty warunkowej].” (por. pkt I.F Decyzji, s. 6 Decyzji). Warunki zobowiązania nie zostały narzucone przez Prezesa Urzędu, lecz były zaproponowane przez Aegon lub zostały ustalone w ramach wymiany korespondencji pomiędzy Prezesem Urzędu a Aegon. Na etapie formułowania zobowiązania, jak i jego wykonania, Aegon prezentował jednoznaczny sposób interpretacji podpisania przez konsumentów aneksu (por. s. 27

Decyzji) i był on inny niż przedstawiany w niniejszym postępowaniu sądowym. Mając na uwadze okoliczności wydania Decyzji i zawierania aneksów należy zatem przyjąć, że celem propozycji podpisania aneksów, którą Pozwany przedłożył konsumentom wykonując Decyzję Prezesa Urzędu, było polepszenie sytuacji konsumentów będących stronami umów ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Polepszenie sytuacji polegać miało na tym, że Aegon dobrowolnie ograniczy wysokość opłat pobieranych w przypadku częściowego lub całkowitego wykupu wartości polisy do poziomu uzgodnionego w Prezesem Urzędu. W rezultacie, w przypadku rozwiązania umowy ubezpieczenia z ufk, każdy konsument, który podpisze aneks skorzysta z preferencyjnych względem OWU zasad rozliczenia umowy bez konieczności wszczynania sporu sądowego przeciwko Aegon. Konsument, którzy podpiszą aneks, lecz będą chcieli dochodzić dalej idących roszczeń, będą mogli to uczynić poprzez skierowanie sprawy na drogę sądową. Podpisane przez konsumentów aneksy nie stanowią zatem ugody, która zamyka rozliczenia z Aegon, ale są jedynie podstawą uzyskania przez konsumentów bezspornej, tj. uzgodnionej między Prezesem Urzędu a Aegon, części świadczenia. W tym zakresie wypłata świadczenia przez Aegon na podstawie aneksu wykazuje podobieństwo z wypłatą bezspornej części świadczenia na podstawie art. 817 § 2 k.c. Z przywołanego przepisu wynika, że zakład ubezpieczeń zobowiązany jest do zapłaty w określonym terminie bezspornej części świadczenia. Wypłata kwoty bezspornej nie stanowi pełnego zaspokojenia roszczeń, a zatem jej przyjęcie nie zamyka osobie uprawnionej drogi do dochodzenia dalszych roszczeń.

Stanowisko, iż z chwilą podpisania aneksu doszło do wyłączenia możliwości badania postanowień OWU, gdyż nastąpiło indywidualne ustalenie „na nowo” warunków umowy nie może zatem ostać się biorąc pod uwagę obowiązujące regulacje prawne, a także kontekst sytuacyjny, jaki towarzyszył wydaniu Decyzji i przesyłaniu przez Aegon konsumentom aneksów z propozycją ograniczenia wysokości opłat, które zobowiązani byli ponieść w przypadku wcześniejszego rozwiązania umów. W ocenie Prezesa Urzędu, prezentowanie takiego stanowiska na etapie postępowania sądowego toczącego się w związku z dochodzeniem przez konsumenta zwrotu pobranej opłaty może świadczyć o nieprawidłowym wykonywaniu przez Aegon zobowiązania przyjętego przez Prezesa Urzędu w Decyzji, a z całą pewnością jest przejawem braku lojalności kontraktowej wobec konsumentów, którzy podpisali aneksy pozostając w przeświadczeniu, że będą mieli możliwość dochodzenia dalej idących roszczeń, tak jak zostało to wskazane w Decyzji. Poprzez prezentowanie takiego stanowiska Aegon rozpowszechnia nieprawdziwe i wprowadzające w błąd informacje o warunkach wykonywania zobowiązania wynikającego z Decyzji.

Należy mieć nadto na uwadze, że gdyby Powód był poinformowany, że podpisanie aneksu, którego treść nie została przez niego indywidualnie uzgodniona z Pozwanym, uniemożliwia mu dalsze dochodzenie roszczeń to możliwe, że nie podpisałby aneksu i podjąłby mediacje w celu zawarcia z Aegon indywidualnej ugody ustalającej warunki korzystniejsze niż wynika to z aneksu. W ocenie Prezesa Urzędu, dopiero zawarcie ugody, której warunki są indywidualnie wynegocjowane i dotyczą pełnej, satysfakcjonującej konsumenta kwoty można uznać za pozasądowe zakończenie sporu w sposób, który wyczerpuje wzajemne roszczenia. Prezes Urzędu wskazuje, że gdyby nawet przyjąć argumentację, iż zawarcie aneksu powoduje zmianę umowy (ukształtowanie umowy na nowo), to powyższe nie może przesądzić o wyłączeniu uprawnień Powoda do dochodzenia dalej idących roszczeń. Co istotne, treść aneksu nie była wynikiem indywidualnych uzgodnień między stronami umowy. Obowiązek ograniczenia wysokości opłat pobieranych w związku z rozwiązaniem umowy został określony w Decyzji Prezesa Urzędu. Zaproponowanie nowych warunków Powodowi nie było wyrazem wyłącznej woli Aegon, a jedynie wykonaniem Decyzji. Powód mógł natomiast jedynie podpisać przedmiotowy aneks lub też nie - warunki obniżenia opłaty nie były z nim negocjowane. Ponadto, postanowienia nakładające na Powoda obowiązek poniesienia opłaty nie są przedmiotem

aneksu, w tym zakresie strony umowy musiałyby zatem sięgnąć do pierwotnej treści postanowień wzorca umowy. Aneks dotyczył jedynie wysokości zatrzymanej Opłaty warunkowej. Przy przyjęciu założenia ukształtowania umowy na nowo, zmianom uległby zatem jedynie wskaźnik określający wysokość pobieranej opłaty. Wszystkie wskazane powyżej okoliczności powodują, iż ocena abuzywności postanowień umowy określających opłaty związane z rozwiązaniem umowy przed określonym w OWU terminie pozostaje otwarta. Prezes Urzędu podkreśla jednak ponownie, że ocena abuzywności postanowień nakładających na Powoda obowiązek uiszczenia opłaty powinna być dokonywana przy uwzględnieniu okoliczności z chwili zawarcia umowy, a więc przy uwzględnieniu wysokości opłaty oraz mechanizmów jej wyliczenia i pobierania, które były pierwotnie wskazane w umowie.

Podsumowując - momentem oceny abuzywności postanowienia jest moment zawarcia umowy. Niedozwolone postanowienia umowne są bezskuteczne w stosunku do konsumenta od początku zawarcia umowy. Podpisanie przez Powoda aneksu do umowy na skutek wykonania przez Aegon Decyzji Prezesa Urzędu nie wpływa na uprawnienia Powoda, który w dalszym ciągu ma możliwość kwestionowania postanowienia nakładającego obowiązek poniesienia Opłaty warunkowej, odwołując się do treści umowy z chwili jej zawarcia. Podpisanie aneksu nie może być zatem rozumiane jako zastąpienie dotychczasowego obowiązku poniesienia Opłaty warunkowej wynikającego z OWU nowym zobowiązaniem wynikającym z aneksu, gdyż to powodowałoby wyłączenie odstrasżającego skutku stosowania klauzul abuzywnych. Skutkiem podpisania aneksu jest niekorzystanie z postanowienia OWU określającego wysokość opłaty w zakresie przekraczającym wartość wskazaną w Decyzji. **Przy podpisaniu aneksu chodziło zatem jedynie o zgodę Powoda na dobrowolne zaspokojenie przez Pozwanego części jego roszczeń.** Stanowisko, iż zawarcie aneksu wyłącza możliwość dochodzenia dalszych roszczeń prowadzi do bezpodstawnego przypisania konsumentowi woli zrzeczenia się reszty należnych mu świadczeń i jest sprzeczne wprost z treścią Decyzji.

5.3. Kwota zatrzymana przez Pozwaną stanowi świadczenie nienależne

Powyższe rozważania, w szczególności stwierdzenie, że postanowienia abuzywne nie wiążą stron, prowadzą do wniosku, zgodnie z którym **kwota zatrzymana przez Pozwaną powinna zostać zwrócona Powodowi jako świadczenie nienależne.** Świadczenie jest nienależne, jeżeli ten, kto je spełnił, nie był w ogóle zobowiązany lub nie był zobowiązany względem osoby, której świadczył, albo jeżeli podstawa świadczenia odpadła lub zamierzony cel świadczenia nie został osiągnięty, albo jeżeli czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia (art. 410 § 2 k.c.). W niniejszej sprawie, zdaniem Prezesa Urzędu, kwota zatrzymana przez Pozwaną na podstawie zastosowania Opłaty warunkowej stanowi świadczenie nienależne z uwagi na niezwiązanie stron postanowieniem określającymi obowiązek poniesienia wskazanej opłaty. W przedmiotowej sprawie niezwiązanie stron tymi postanowieniami oznacza, że Powodowi w wyniku rozwiązania umowy ubezpieczenia z ufk, powinna zostać wypłacona wartość rachunku bez żadnych ograniczeń. Powyższa interpretacja zgodna jest z orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, który stwierdził, że „warunek umowny uznany za nieuczciwy należy co do zasady uznać za nigdy nieistniejący, tak by nie wywoływał on skutków wobec konsumenta. W związku z tym sądowe stwierdzenie nieuczciwego charakteru takiego warunku powinno mieć co do zasady skutek w postaci przywrócenia sytuacji prawnej i faktycznej konsumenta, w jakiej znajdowałby się on w braku rzeczoności warunku” (sygn. akt C-154/15, C-307/15, C-308/15, p. 61). Jeśli więc umowa została pozbawiona postanowień dotyczących wypłaty wartości rachunku pomniejszonej o Opłatę warunkową, to konsumentowi należy się wartość rachunku bez dokonywania przez Pozwaną potrąceń. Powód może więc domagać się zwrotu wartości wpłaconych środków zatrzymanej przez Pozwaną, gdyż wzbogaciła się ona jego

kosztem bez podstawy prawnej (zgodnie z art. 405 k.c., kto bez podstawy prawnej uzyskał korzyść majątkową kosztem innej osoby, obowiązany jest do wydania korzyści w naturze, a gdyby to nie było możliwe, do zwrotu jej wartości).

6. Podsumowanie

Konkludując, w niniejszej sprawie rozliczenie przez Pozwaną umowy na podstawie zasad wynikających z wydanej przez Prezesa Urzędu Decyzji zobowiązującej, czy też rozliczenie umowy w sposób wynikający z zawartego między stronami aneksu nie oznacza wyłączenia abuzywnego charakteru postanowień OWU, usunięcia wszystkich skutków stosowania niedozwolonego postanowienia umownego, ani też wyłączenia możliwości dochodzenia przez konsumenta dalszych roszczeń.

Zdaniem Prezesa Urzędu, zakwestionowane przez Powoda postanowienia OWU spełniają przesłanki uznania ich za klauzule abuzywne w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. W związku z tym niezależnie od tego, że Pozwana zastosowała wobec Powoda korzystniejsze zasady wypłaty wpłaconych środków niż wynikało to z dotychczasowych OWU, Pozwana zobowiązana będzie do wypłaty całości zatrzymanych kwot.

Załączniki:

- 2 odpisy dla stron zawierające stanowisko Prezesa Urzędu z istotnym poglądem dla sprawy,
- 2 kopie wniosku Powoda o przedstawienie istotnego poglądu w sprawie